



# कोंकणी नाटक : परंपरा आनी नवजागरण

ताबाजी हळर्णकार

**ना**टक म्हटलें की सर्वसादारणपणान दोळ्यां मुखार पयलीं येता तो नाटकाचो माचये वयलो प्रयोग. मागीर नाटक एक साहित्यप्रकार म्हूण ताची सुवात दुय्यम उरता. नाटकाचें यश-अपेसूय चडशें थारता तें नाटकाच्या सादरीकरणाच्या यश-अपेसाचेर. सर्वसादारण मनीस नाटकाचो वाचक उणो आनी प्रेक्षक चड आसता. नाटकाच्या प्रयोगांतल्या दूक-श्राव्य गुणांक लागून हें घडटा. आपले अभिव्यक्तीचें माध्यम म्हूण कांय नाटककार नाटक हो साहित्यप्रकार स्विकारतात आसले तरी चडश्या नाटककारांची नाट्य-लेखना फाटली प्रेरणा नाट्यप्रयोगाची आसता. नाटका कडेन साहित्यप्रकार म्हूण पळयतल्या लेखकांकूय साहित्यांतले प्रयोग-क्षमतेचें भान दवरचेंच पडटा. हेर साहित्यप्रकारांत जसो वाचक लेखन-प्रक्रियेंत अदृश्य रुपान उरता तसोच नाट्य-लेखन प्रक्रियेंत प्रेक्षक उरता. अशें आसलें तरी, सकस साहित्य-गूण हो सरस नाट्यप्रयोगाक पुरक थारता. आनी म्हणून उत्तम साहित्यीक गूण आनी सादरीकरण-तंत्र हांचो सुमेळ सादिल्ली नाट्य-संहिता दोनूय कडेन यशस्वी थारता, साहित्यांत आनी माचयेर.

नाटक हें लोकनाट्याचें विकसीत रूप धरलें, जाल्यार हे संकल्पनेचो बरो बोध जाता. लोकनाट्य ही मुखेलपणान अशिक्षीत अश्या लोक-कलाकारांची दूक-श्राव्य अभिव्यक्ती. आधुनीक नाटकाचो उगम आशिल्ली लोक-नाट्याची परंपरा ही सादरीकरणी परंपरा. सुरवेक लेखन ही कला भोव थोड्या म्हाजनां पुरती शिमीत आसली. भोवजनी लोकनाट्य कलाकार, तोंडी नाट्य-संहितेचेर नाट्य सादर करताले. हांगा प्रत्यक्ष लेखन नासतालें तरी तोंडी संहितेंत साहित्यीक गूण आसताले हें मान्य करचेंच पडटलें.

हे फाटभुंयेर, कोंकणी नाटका कडेन पळयतना दोनूय प्रकार दिसतात. अभिव्यक्तीचें आवडीचें माध्यम म्हूण नाट्य लेखन आनी उपरांत प्रयोगक्षमतेचे संस्कार. हो एक प्रकार. प्रयोगक्षमता हो कस आनी ह्या कसाक धरून साहित्य-गुणां कडेन केल्ली तडजोड. हो दुसरो प्रकार. दोनूय तरांचीं नाटकां कोंकणी माचयेर जैतीवंत जाल्यांत. पूण आपापल्या पांवड्यार. आपापल्या प्रेक्षकां खातीर.

आधुनीक कोंकणी नाटक माचयेर गाजचे पयलीं, कोंकणी एकांकिकेन कोंकणी माची गाजयल्या. ज्ञात जाल्ल्या नाटकाच्या इतिहासा प्रमाण, आदीं नाटकाची निर्मिती जाल्या, उपरांत एकांकिकेची. उपलब्ध इतिहासा नुसार १९१२त बोळंतूर कृष्ण प्रभू हांचें 'राजा चंद्रहास' हें पयलें कोंकणी नाटक. ह्याच इतिहासाची गवाय काडली जाल्यार १९३४ तली, रामचंद्र शंकर नायक हांगेली 'चवथीचो चंद्र' ही पयली एकांकी. म्हणजे, आदीं पुराय नाटक, उपरांत एकांकी असो हो कोंकणीचो नाट्य-इतिहास जाता.

हें साहित्य निर्मिती प्रक्रियेच्या सभावाक धरून दिसना. आदीं एकांकी, उपरांत नाटक हो क्रम बरो जुळटा. कादंबरेक हात घालचे पयलीं एक दोन कथा बरोवप लेखनक्रमांत बरें बसता. पयल्या ज्ञात नाटका आदींची, पयल्या नाटककाराची वा आनीक कोणाची, एकाद्री एकांकी अज्ञातांत आसुये. नाटक हें एकांकिकेचें



विस्तारीत रूप न्हय आनी एकांकी हो नाटकाचो मोटवो प्रकार न्हय, हें सत मानून घेतले उपरांतूय आनीक एक सत मानचें पडटा. गोंयांतल्या चडश्या सगळ्याच नाटककारांनी, आदीं एकांकी उपरांत नाटक हो क्रम सांबाळिल्लो दिसता. पयलीं नाटक आनी मागीर एकांकी अशें क्वचीत घडलां. एकाद्रो आडवाद आसतूय.

इतिहासान दिल्ली कार्यकाळ हो इतिहासाक सांपडिल्लो कार्यकाळ. ताका सांपडूंक नाशिल्लो कार्यकाळ, इतिहास उजवाडाक आयले उपरांत केन्ना केन्ना मुखार येता. फाटलीं कांय वर्सां, शणै गोंयबाबालीं भाशांतरीत नाटकां ही कोंकणी नाटकाची सुरवात अशें आमी धरून चलताले. आमचो इतिहास वेगळें सांगता. फायचो इतिहास एकांकी आनी नाटक हांच्या जल्मा संबंधी कितें वेगळें सांगुये.

कोंकणी एकांकिकेन कोंकणी माची गाजयतना एक गजाल केली. कोंकणी नाटक म्हणजे विनोदी नाटक आनी विनोदी नाटक म्हणजे कोंकणी नाटक हें समीकरण रजिस्टर्ड केलें. पयलीं एकांकिका धरून, फुडें चार दसकांच्या काळांत निर्माण जाल्ल्यो एकांकिका विनोदीच आसल्यो (तीन-चार एकांकिकांचो आडवाद आसा). ह्या काळांतलीं माचयेर आयिल्लीं नाटकांय चडशीं विनोदीच. भाशांतरीत करतना पसंती दिली तीय चड परकी विनोदी नाटकांकूच. ह्या विनोदान कोंकणी नाटक सुमारा भायर लोकप्रिय केलें, तशें गंभीर नाटक कोंकणींत येवंक शकना असो गैरसमजूय निर्माण केलो. कोंकणी भाशे कडेन तेदी तांक ना अशें एक फटीचें मत तयार जालें. कोंकणी नाटकाचे अफाट लोकप्रियतेच्या कैफांत ह्या मता कडेन कोंकणी नाट्यकर्मींचें दुर्लक्ष जालें. लोकप्रियतेचे गोडयेन, नाटक म्हणजे पोट धरून हांसपाचो, मनोरंजनाचो सवायसो हांसोवणो खेळ जालो. ताणें नाटकांतल्या साहित्यीक गुणां कडेन, नाट्य-गुणां कडेन, भ्रशा-गुणां कडेन आनी आशय-गुणां कडेन साप आडनदर केली.

तियात्र हें कोंकणी नाटकाचें भावंड. बापोलभाव वा तिपोलभाव. कोंकणी नाटका परस तें वीस वर्सांनी व्हड. ताचो आंगलोट परकी पूण आत्मो कोंकणी. कथानकान तो तसो फॅमिली ड्रामा. गंभीर प्रकृतीचो. पूण तो लोकप्रियता जोडूंक पावला तो ताच्या विनोदी आंगाक लागून. तातूंतले सायड-शो आनी सायड शोंतलीं कांतारां (दोनूय विनोदीच चड) हीं तियात्राचीं व्हड आकर्शणां. तियात्र बरो काय वायट हें ह्या सायड-शोंचेर थारता. तियात्र मायनस सायड-शो, तियात्र कोणाक नाका. परिणामी, विनोदी कोंकणी नाटका सारकीच तियात्राचीय व्याख्या जाली. तियात्र म्हणजे विनोदी आनी विनोदी म्हणजे तियात्र. साहित्यीक गूण, नाट्य-गूण, भाशा-गूण हे व्याख्येंत तियात्र दुय्यम-तिय्यम सुवातेर. हेच व्याख्येन तियात्राक वेवसायीक नदरेन यशस्वी केलां.

विनोदी कोंकणी नाटक, तियात्र पळयतकीर, कोंकणी मनशांच्या कलास्वादाची झेप विनोदा पुरती, ताचे फुडें ना असो तिरायताचो एक समज जावं येता. गंभीर कलाकृतीची कोंकणी मनशाक अॅलर्जी अशें ताका दिशूं येता. पूण हो समज बरोबर न्हय.

ह्याच काळांत, कोंकणी लेखकांनी हेर साहित्य प्रकारांत गंभीर साहित्य लेखन केलां. ह्या काळांत कथा, कविता, निबंद अश्या

कोंकणी एकांकिकेन कोंकणी माची गाजयतना एक गजाल केली. कोंकणी नाटक म्हणजे विनोदी नाटक आनी विनोदी नाटक म्हणजे कोंकणी नाटक हें समीकरण रजिस्टर्ड केलें... ह्या विनोदान कोंकणी नाटक सुमारा भायर लोकप्रिय केलें, तशें गंभीर नाटक कोंकणींत येवंक शकना असो गैरसमजूय निर्माण केलो.

प्रकारांत कोंकणींत गंभीर प्रकृतीचें लेखन जालां. नाटक ह्या प्रकारांतूय, अवधीच जायनात, पूण गंभीर नाटकां आयल्यांत. 'राजा-चंद्रहास' हें पयलें कोंकणी नाटक गंभीर प्रकृतीचेंच आसलें तरी संख्यात्मक नदरेन चडांत चड कोंकणी नाटकां विनोदी आयिल्ल्यान, कोंकणी नाटकाची विनोदी नाटक हीच खरेली वळख जावन गेली.

कोंकणी प्रेक्षकांनी विनोदी नाटकां माथ्यार घेतलीं म्हणून तांकां गंभीर नाटकांची अॅलर्जी आसली अशें म्हणूंक मेळना. ह्याच काळांत महाराष्ट्रांतल्यान आयिल्ल्या आनी खासा गोंयांतल्या गोंयांत केल्ल्या गंभीर मराठी नाटकांक कोंकणी भाशिकांनी गर्दी केल्या. हीच परिस्थिती महाराष्ट्रांत आसली. कर्नाटकांत ती वेगळी (कन्नड नाटकांच्या संदर्भांत) आसचिना. केरळांतूय (मलयाळम नाटकांच्या संदर्भांत) आसचिना. एद्याश्या गोंयांत, वर्सभर उणीच दोनेक हजार उत्सवी मराठी नाटकां जातालीं. हातूंतलीं चडशीं गंभीर प्रकृतीचीं आसतालीं. कलाकार कोंकणी भाशीक आसताले.

गंभीर नाटकाची वळख आसली, रूच आसली, तरी कोंकणी नाटक म्हणजे विनोदी नाटक, आनी गंभीर कोंकणी नाटक हो आडवाद. ही परिस्थिती सामकी विसाव्या शेंकड्याचे तिसरे चवथाये मेरेन (१९७५) उरली. हाका दोन कारणां आसूं येतात. हलके-फुलके लोकप्रियतेतलें अल्पसंतुष्टपण हें एक कारण. आपले भाशेचे तांकी बद्दलचें अज्ञान, ह्या अज्ञानांतल्यान निर्माण जाल्लो न्यूनगंड, हें दुसरें कारण. त्या वेळा वयल्या प्रगत अश्या मराठी, कन्नड आनी मलयाळम नाटकांचें पडिल्लें वागणें हेंय एक कारण आसूं येता.

हे विनोदी परंपरेंतल्यान कोंकणी नाटकाक भायर काडपाचें इतिहासीक कार्य स्वातंत्र्योत्तर काळांतल्या प्रतिथयश नाट्य-रंगकर्मींनी केलें. ताका तत्कालीन अशें निमित्तूय घडलें. कला अकादमी आयोजीत कोंकणी नाट्य महोत्सवाचें (खरेल्या अर्थान नाट्य सर्तीचें), ताचेच जोडयेक, त्या वेळा वयल्या प्रगत अश्या मराठी नाटकाची बरोबरी करपाचें.

कला अकादमीच्यो कोंकणी आनी मराठी नाट्य सर्ती १९७० त जाहीर जाल्यो. (कोंकणी आनी मराठी अश्यो दोन वेगळ्यो सर्ती.) कोंकणी नाटकांच्या संहितांचो उणाव, सर्तींत सहभागी जावपाचे मानसीकतायेचो अभाव अश्या तिट्टी दडपणा खाला पयलीं पांच

वर्सा कोंकणी नाट्य सर्त जावंक पावल्लिना.

विनोदी कोंकणी नाटकांक त्या काळांत व्हडली लोकप्रियता आसली, तरी गोंयांत मराठी नाटकां कडेन नाट्यकलेचो मानदंड आसलो. ह्या नाटकां मुखार महाराष्ट्रांतल्या अभिजात नाटकांची आदर्श देख आसली. महाराष्ट्रांतल्या वेवसायीक पंगडां कडसून गोंयांत जावपी नाटकां, हो गोंयच्या मराठी नाट्य-सर्तकां मुखार रेडीमेड मॉडेल आसलो. तेन्नाच्या कोंकणी नाटकांचे तुळेंन हो मॉडेल सक्षम आसलो. एकंदरीत भारतीय नाटकाक तो लागीं आसलो. हलकें फुलकें विनोदी कोंकणी नाटक ते कोंकणींतलें अभिजात भारतीय नाटक अशी झेप घेवपाचें आव्हान हे नाट्य सर्तीन कोंकणी मुखार उबें केल्लें. तेदी तयारी करपाक कोंकणीन पांच वर्सांचो अवधी घेतलो. आनी उपरांत घसघशीत इतिहास घडयलो. कोंकणी नाटक हें कोंकणी भाशेंतलें भारतीय नाटक केलें. मराठी नाटकाचें आव्हान मुखार आसलें, तरी त्या नाटकाचें अनुकरण करिनासतना, कोंकणी नाटक आपलें स्वताचें व्यक्तीमत्त्व घेवन फुडें गेलां. स्वताची भास, स्वताचें जिवीत, स्वताचें संगीत अशें स्वताचे प्रकृतीन फुडें गेलां. पुंडलीक नायक हांच्या 'खण खण माती' ह्या, पयले सर्तींत पयलें आयिल्ल्या नाटकान सुरू जाल्ले, आधुनीक अभिजात कोंकणी (गंभीर) नाटकमेचे परंपरेंत, फाटल्यां तीन दसकांत शंबरेक स्वतंत्र मौलीक नाटकां निर्माण जाल्यांत. ह्या नाटकांचे प्रयोग सर्ती भायर, गोंयच्या शारां-गांवांनी जाल्यात. गोंया भायर जाल्यात. हेर भाशीक नाटकां वांगडा जाल्यात, आनी तोखणायेक पात्र थारल्यात.

कला अकादमीची सर्त नासली आनी मराठी नाटकाचें आव्हान नासलें, जाल्यार कोंकणी नाटक आदले वरी अल्पसंतुश्टी, विनोदी नाटकूच उरतलें आसलें काय कितें? ह्या प्रस्नाक 'हय' ही जाप खूब जाणां कडल्यान आयकूंक येता. ही जाप बरोबर ना अशें दिसता. नाटक-सर्तीन संद दिली हातूंत दुबाव ना. अशी संद मेळिल्ल्यान नाटकाक वयर सरपाक गती मेळ्ळी हेंय खरें. पूण कोंकणी नाटक आयज जे सुवातेर पावलां ते सुवातेर तें एक ना एक दीस पावतलेंच आसलें. सर्त आसली नासली तरी. अकादमीची तियात्र सर्त तियात्राक नाटकाचे उंचायेर हाडूंक शकली ना. नाटक धरून सगळ्या कला प्रकारांनी गोंयच्या स्वातंत्र्या उपरांत एक सभावीक गती घेवंक सुरू केल्ली.

स्वातंत्र्योत्तर काळांत जाल्ल्या स्थित्यंतरांनी, गोंयचे भुंयेक एक उर्जा दिल्ली. सामाजीक, शिक्षणीक, सांस्कृतीक, आर्थीक आनी राजकी मळार घडूंक लागिल्ल्या नवजागरण थंय आंतरबाह्य असो बदल जावंक लागिल्लो. थोडोसो परावलंबी, परधार्जिणो जाल्लो कोंकणी समाज, स्वताची स्वतंत्र अस्मिताय सोदूंक लागिल्लो. आपली स्वतंत्र वळख राखून तो भारतीय जावंक लागिल्लो. ह्या पुनरुत्थानाच्या सभावांत आसा थंय बसप जायना. ताची नदर फुडें फुडें, वयर वयर क्षितिजा कडेन लागता. ही नदरूच ताका फुडें फुडें, वयर वयर व्हरता. ताचे वांगडा ताचो संवसारूय थंय पावता. ताचें नाटकूय एक दीस थंय पावपाचें. कोणा दुसऱ्याच्या निमता बगर, स्वयंप्रेरणेन.

नाटका संबंधी संगवेंच जाल्यार, नाटक-सर्ती आदींच विनोदी नाटकाची परंपरा मोडूंक लागिल्ली. ते आदींच गंभीर कोंकणी एकांकी कोंकणी माची गाजोवंक लागिल्ल्यो. निमित्ताक कारण जाल्ले नाटक-सर्तीचें स्रय तिका दितनाच, आनी मराठी नाटकाच्या आदाराची नोंद घेतनाच नवजागर जागयल्ल्या कोंकणी नाटककारांचे प्रतिभेकूय सॅल्यूट करूंक फावऽ.

ह्या वेळार, पारंपारीक लोकप्रिय विनोदी कोंकणी नाटक आनी ताचें भावंड कशें सोबपी तियात्र सदचाक खंय असा हाचो सोद घेवप गरजेचें जाता. कितेंय नवें येता तेन्ना सगळ्याचें सगळें पोन्नें तश्याचें तशें ना जायना. नवनिर्मितीक फाटलें दायज पुरायपणान चुकना, आनी फाटलें दायज नवनिर्मिती पसून पुरायपणान तुटना. दोनूय समांतरपणान, आपापले परीन आनी गतीन चलतात. केन्ना हातांत हात घालून, केन्ना पांयांत पांय घालून. नव्या कोंकणी नाटकान विनोदाक सामकोच भायरावंक ना. ताच्या हास्यरसाचो भोवमान राखून ताका नाटकांत सुवात दिल्या. तो नाटकाचेर आक्रमण करचोना इतकी खबरदारी घेतल्या. विनोदी नाटकानूय विनोदाचो निरर्थक अतिरेक टाळूंक घेतला. विनोदांतूय साहित्य-गूण, नाट्य-गूण, भाशा-गूण, आशय-गूण तिगोवन दवरपाचो विचार चलयलो. सदचाक अश्या सुदारीत विनोदी नाटकांनी, गांवांतले उत्सवी माचयेर आपलो बरो जम बसोवंक घेतलो. तांणी स्वंग अश्या उत्सवी मराठी नाटकांक आनी ऑर्किस्ट्रांक पर्याय दिवंक सुरू केला. हें नाटक उथळ अभिरुचीच्या प्रेक्षकां पुरतें दवरिनासतना, एक मौलीक निखळ विनोदी नाटक म्हणून करूंक घेतलें जाल्यार उत्सवी माचयेर ताका बरो फुडार आसा. (उत्सवी माचये भायरूय तेन्ना ताका बरो येवकार मेळूं येता.) ना जाल्यार ह्या नाटकान जसो उत्सवी मराठी नाटकाक आनी ऑर्किस्ट्रांक पर्याय दिला तसो दुसरो कोणूय सशक्त येवन कोंकणी विनोदी नाटकाक पर्याय दिवंक फाटीं ना.

शंबर आनी वीस वर्सां खेळुनूय तियात्रान अपेक्षीत उंचाय घेवंक ना. ताका लागिल्लें स्वंग लोकप्रियतेचें गिराण सुटून सुटना. कांय जाणांनी ताका ह्या गिराणांतल्यान भायर काडपाचो यत्न केलो. पूण तियात्र बदल्लोना. तियात्र हो तियात्रूच उरचो, ताचें कोंकणी नाटक जावचें न्हय, हो विचार तियात्राच्या पालकार घोळटा म्हणसर तो असोच चलतलो. तियात्र हो तियात्रूच दवरून ताचो कलात्मक दर्जो वाडोवचो असो नवजागरणी विचार थंय रिगतकीर, तियात्रूय आपली पोरणी कात सोडून नवी कात चडयतलो. युवा तियात्रिस्त ते नदरेंतल्यान तियात्रा कडेन पळोवंक लागल्यात हाची सुलूस तियात्र-सर्तींनी दिसूंक लागल्या. हो विचार असोच फुडें फुडें गेलो (आनी तो वतलोय), जाल्यार एक दीस तियात्रूय कोंकणी नाटका सारको, कोंकणीची शीम हुंपून 'भारतीय' जाल्लो पळोवंक मेळटलो. कोंकणी नाटकाचें भावंड म्हूण कोंकणी मनीस त्या दिसाक येवकार दिवंक रावता.

